

146. *Hedera helix* L. — Bluszcz pospolity

Gatunek śródziemnomorsko-atlantycki. Jego obszar występowania obejmuje niemal całą Europę z wyjątkiem środkowej i północnej Skandynawii oraz prawie całej europejskiej części ZSRR. Na południowych krańcach zasięgu zastępują go blisko z nim spokrewnione gatunki, którym nie zawsze przyznaje się rangę samodzielnych taksonów. Na południowym-zachodzie (Madera, Wyspy Kanaryjskie, północno-zachodnia Afryka) jest to *H. canariensis* Will., a na południowym-wschodzie: *H. taurica* Carr. (Dobruża, Krym) oraz *H. chrysocharpa* Walsh. (wschodnia część półwyspu Bałkańskiego, Mała Azja, Kaukaz). Oprócz tego z Kaukazu, Małej Azji i z Iranu podawane są jeszcze trzy dalsze gatunki bluszczu: *H. pastuchovii* G. Woron., *H. caucasigena* Pojark. i *H. colchica* C. Koch. Krytyczne omówienie rodzaju *Hedera* zostało przedstawione przez F. Tobler'a (1912, Die Gattung *Hedera*) oraz A. I. Pojarkową (1951, Notul. Syst., Leningrad, 14).

H. helix jest zasadniczo biorąc rośliną terenów nizinnych i niższych położeń górskich, jednakże w Alpach dochodzi do wysokości 1800 m n.p.m. Na północy, w Norwegii, dociera aż po 60°45' szer. geogr. półn. Najdalej na północ wysunięte stanowisko kwitnącego bluszczu podawane było ze Szwecji, z 58°57' szer. geogr. półn., a najbardziej wschodnie takie stanowisko w środkowej Europie z ZSRR, z okolic Lwowa (Raciborski, 1910, Kosmos 35).

We florze Polski bluszcz pospolity jest jedynym przedstawicielem rodziny *Araliaceae*. Ten zimozielony, samoczepny krzew pnący nie znosi klimatu kontynentalnego (przymarza) i najlepiej się czuje na stanowiskach ciepłych, osłoniętych, na żyznych, a szczególnie wapiennych glebach. Rośnie przede wszystkim w lasach liściastych, zwłaszcza bukowych i uchodzi za gatunek charakterystyczny dla rzędu zespołów *Fagetalia*; według F. Celińskiego ma być tylko gatunkiem charakterystycznym regionalnie (1964, Prace. Kom. Biol. PTPN, 29, 2). Przeważnie płóży się po ziemi lub tylko nieznacznie wspina się po pniach drzew, chociaż w sprzyjających warunkach osiąga nawet wysokość kilkunastu metrów, a wtedy zwykle kwitnie i owocuje. Tego rodzaju okazy bluszczu należą u nas do rzadkości i są ustawowo chronione; ich największe skupienie przypada na południową część Jury Krakowsko-Częstochowskiej (okolice Krakowa). Jeśli okazy te znajdują się w pobliżu osiedli ludzkich to niejednokrotnie trudno jest rozstrzygnąć, czy kwitnący bluszcz jest pochodzenia naturalnego, czy też został posadzony. W warunkach uprawy kwitnące krzewy bluszczu widzi się dosyć często, zwłaszcza na murach starych zamków lub domów, na pniach drzew parkowych, względnie na różnego rodzaju ogrodzeniach.

H. helix rośnie na terenie całego kraju, ale na południu, w rejonach górskich pojawia się tylko w niższych położeniach. I tak najwyższe, jakie dotąd zanotowano w Polsce stanowiska bluszczu, znajdują się na wysokościach: 780 m n.p.m. — w Sądecyźnie (Pawłowski, 1925, Geobot. stosunki Sądecyzny; Nowiński, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 2), 750 m — pod Babią Górą (Wołoszczak, 1897, Spraw. Kom. Fizj., 32), 570 m — w Górach Świętokrzyskich (Krzysztofik, 1965, Przyroda Polska 9, 2), 500 m — w pasmie Policy i Bukowicy (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3; Grodzińska, 1968, ib., 14, 1). Najwyższe zaś stanowisko kwitnącego bluszczu znalazł J. Kornaś w Gorcach, na stokach Makowicy pod Tylmanową — 660 m (1963, Fragm. Fl. et Geobot., 9, 2).

Na wschodzie, a zwłaszcza na północnym-wschodzie Polski bluszcz staje się coraz to rzadszy. Zbliża się on tutaj do krańca swego zasięgu, który znajduje się niedaleko na wschód od naszej granicy (najbliżej

we wschodniej części Puszczy Białowieskiej). Ta wschodnia granica zasięgu została wykreślona między innymi przez F. Köppena (1888, Geograph. Verbr. d. Holzgewächse d. Europ. Russlands u. Kaukasus), M. Raciborskiego, (1912, Encyklopedia Polska, 1), F. Paxa (1917, Die Pflanzenwelt Polens), B. Hryniewieckiego (1933, Tentamen Florae Lithuaniae — dla Litwy) i W. I. Parfenowa (1967, Botanika, Issled., 9 — dla Białorusi).

Punktowa mapa rozmieszczenia stanowisk *H. helix* nie była jak dotąd u nas opublikowana, a jedynie A. Jasiewicz (1951, Chroń. Przyr. Ojcz., 7, 9—10) sporządził taką mapę dla stanowisk z kwitnącymi okazami. W poniższym wykazie zestawiono jedynie te ostatnie stanowiska — ich numeracja odpowiada numeracji zaznaczonej na mapie.

This is a Mediterraneo-Atlantic species. Its range of distribution covers almost all of Europe except the central and northern Scandinavia and almost all of the European part of the USSR. On the southern limit of its range it is replaced by closely related species which are not always considered as separate taxa. In the south-west (Madeira, the Canaries, north-western Africa) there grows *H. canariensis* Will., and in the south-east *H. taurica* Carr. (Dobruja, Crimea) and *H. chrysocarpa* Walsh. (eastern part of the Balkan Peninsula, Asia Minor and the Caucasus). Besides from the Caucasus, Asia Minor and Iran three further species of ivy are reported, *H. pastuchovii* G. Woron., *H. caucasigena* Pojark. and *H. colchica* C. Koch. A critical study of the genus *Hedera* has been presented by F. Tobler (1912, Die Gattung *Hedera*) and A. I. Pojarkova (1951, Notul. Syst. Leningrad, 14).

Generally speaking *H. helix* is a species growing in lowlands and in the lower reaches of the mountains. However in the Alps it reaches 1800 m elevation. In the north, in Norway it extends up to latitude 60°45'N. The most northerly stand of flowering ivy has been reported from Sweden at 58°57'N, and the most easterly such stand from central Europe in the vicinity of Lwow (USRR), (Raciborski, 1910, Kosmos, 35).

In the Polish flora ivy is the only representative of family *Araliaceae*. This evergreen, woody climber with adhesive roots is sensitive to continental climate (gets frost bitten) and grows best on warm sites, sheltered, on fertile mainly calcareous soils. It grows primarily in deciduous forests, particularly beech, and is considered as a species characteristic for the associations known as *Fagetalia*. According to F. Celiński it is a characteristic species of these associations only in certain regions (1964, Prace Kom. Biol. PTPN, 29, 2). Generally it creeps on the ground or only slightly climbs tree trunks, though under favourable conditions it can reach a height of up to 20 metres, and then it usually flowers and fruits. Such ivy specimens are very rare in our conditions and are protected by law. A greatest grouping of such individuals can be found in the southern part of Kraków—Częstochowa Jura (near Kraków). When these specimens grow near human dwellings it is often difficult to tell whether the flowering ivy is of natural origin, or whether it was planted. Under cultivation conditions flowering ivy is to be found quite commonly, particularly on walls of old castles or houses, on stems of park trees or on various types of fences.

H. helix grows throughout the country, however in the south, in the mountains, it is to be found only at lower altitudes. The highest elevation reported to date for ivy in Poland is 780 m above the sea level in Sądeczyzna (Pawłowski, 1925, Geobot. stosunki Sądeczyzny; Nowiński, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 2), then 750 m — under Babia Góra (Wołoszczak, 1897, Spraw. Kom. Fizj., 32), 570 m — in the Świętokrzyskie Mts. (Krzysztofik, 1965, Przyroda Polska, 9, 2), 500 m — in the Polica and Bukowica Range (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3; Grodzińska, 1968, ib., 14, 1). The most elevated stand of flowering ivy has been found by J. Kornaś in the Gorce Mts., on the slopes of Makowica near Tylmanowa — 660 m (1963, Fragm. Fl. et Geobot., 9, 2).

In the east, and particularly in the north-east of Poland ivy is becoming more and more rare. It is close here to the limit of its distribution range, which passes not far east of our boundaries (through the eastern part of the Białowieża Forest.). This eastern boundary of its range has been drawn among others by F. Köppen (1888, Geograph. Verbr. d. Holzgewächse d. Europ. Russlands u. Kaukasus), M. Raciborski 1912, (Encyklopedia Polska, 1), F. Pax (1917, Die Pflanzenwelt Polens), B. Hryniewiecki (1933, Tentamen Florae Lithuaniae — for Lithuania) and W. I. Parfenov (1967, Botanika, Issled., 9 — for Białorusia).

A point map of the distribution of stands of *H. helix* has not been published in Poland before and only A. Jasiewicz (1951, Chron. Przyr. Ojcz., 7, 9/10) has prepared such a map for stands with flowering specimens. In the list presented below only the latter stands are presented. Their numbers correspond to those marked on the maps.

Средиземноморско-атлантический вид. Область его распространения охватывает большинство стран Европы (за исключением северной и центральной Скандинавии, а также почти всей европейской части СССР). На южных границах ареала замещается близко родственными таксонами, за которыми, однако, не всегда признается ранг самостоятельных видов. На юго-западе (о-ва Мадейра, Канарские о-ва, северо-западная Африка) это *H. canariensis* Will., на юго-востоке — *H. taurica* Carr. (Добруджа, Крым) и *H. chrysocarpa* Walsh. (южная часть Балканского п-ова, Малая Азия, Кавказ). Кроме того для Кавказа, Малой Азии и Ирана указываются еще три вида: *H. pastuchovii* G. Woron., *H. caucasigena* Pojark., *H. colchica* C. Koch. Имеются два критических обзора рода (Tobler, 1912, Die Gattung *Hedera*; Pojarkova, 1951, Notul. Syst., Leningrad, 14).

H. helix — вид, приуроченный в основном к низменностям и к нижним поясам гор; однако в Альпах он поднимается до 1800 м над ур. м. На севере (в Норвегии) доходит до 60°45' с. ш. Самое северное местонахождение цветущего плюща известно в Швеции (58°57' с. ш.), а самое восточное в центральной Европе — в СССР, в окрестностях Львова (Raciborski, 1910, Kosmos, 35).

Во флоре Польши плющ является единственным представителем сем. *Araliaceae*. Этот вечнозеленый цепляющийся лиановидный кустарник не выносит континентального климата (примерзает) и лучше всего чувствует себя на теплых затененных местообитаниях с плодородными, в особенности известняковыми почвами. Растет главным образом в лиственных лесах (особенно в буковых). Считается характерным видом для ряда *Fagetalia*, хотя по некоторым данным (Celiński 1964, Prace Kom. Biol. PTPN, 29,2) это относится только к определенным районам. Преимущественно стелется по земле или незначительно поднимается по стволам деревьев, но в благоприятных условиях достигает 20 метров. Тогда обычно цветет и плодоносит. Такие экземпляры плюща у нас редки, и они охраняются законом. Наибольшее скопление их расположено в южной части Краковско-Ченстоховской Юры (окрестности Кракова). Если такие экземпляры растут вблизи населенных пунктов, часто бывает трудно разобраться в том, являются ли цветущие растения дикорастущими или же они насажены человеком. В условиях культуры цветущие экземпляры плюща встречаются часто, в особенности на стенах старых замков или домов, на стволах деревьев в парках, на изгородах и т. д.

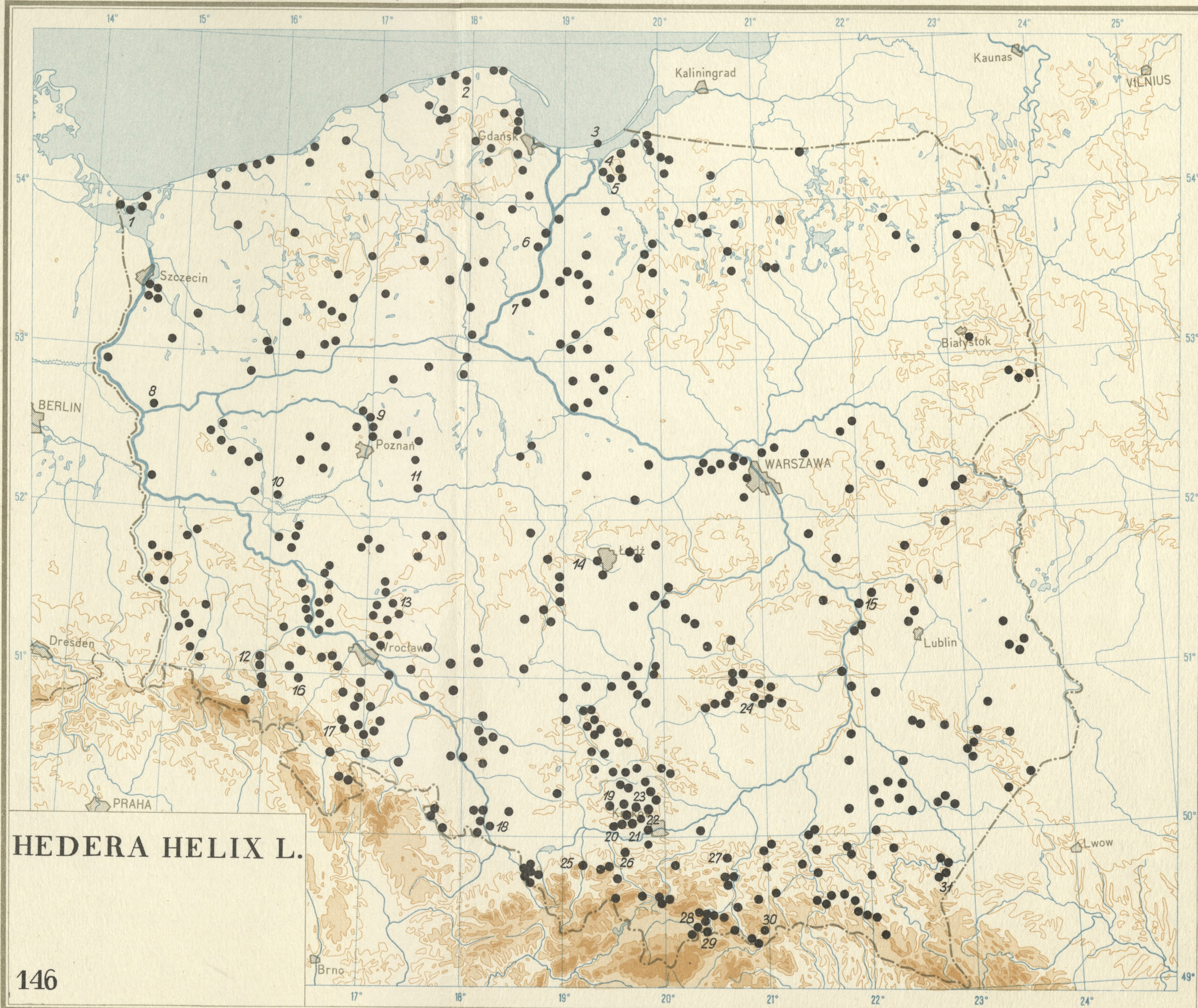
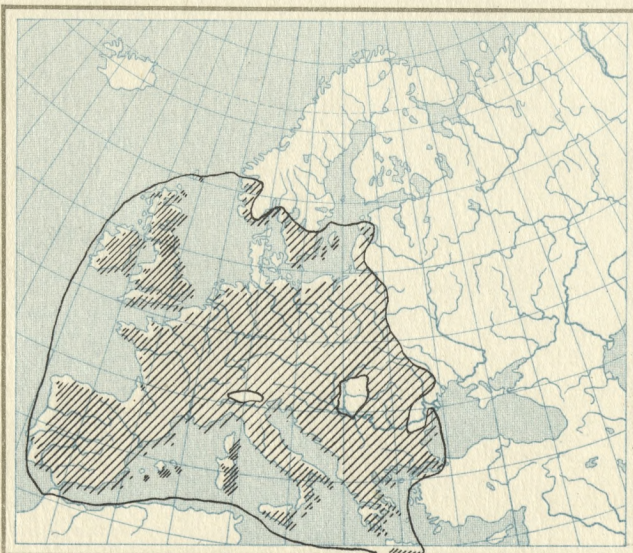
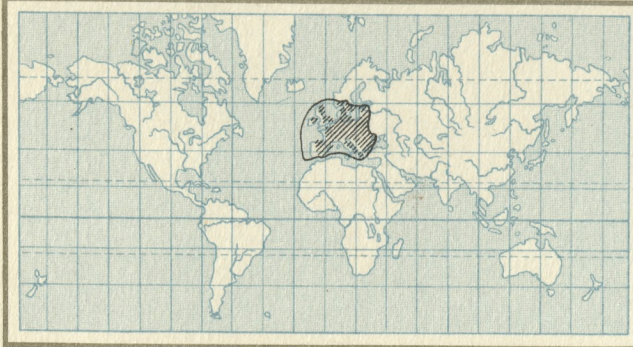
Плющ распространен по всей стране, но на юге (в горных районах) только на небольших высотах. Самые высокие местонахождения плюща, зарегистрированные в Польше, следующие: 780 м над ур. м. в Сондечизне (Pawłowski, 1925, Geobot. stosunki Sądeczyzny; Nowiński, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 2); 750 м — под Бабьей Гурой (Wołoszczak, 1897, Spraw. Kom. Fizj., 32); 570 м — в горах Свентокшиских (Krzysztofik, 1965, Przyroda Polska, 9, 2); 500 м — в хребте Полицы и Буковицы (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3; Grodzińska, 1968, ib., 14, 1). Самое высокое местонахождение цветущего плюща найдено в Горцах, на Маковицы под Тылмановой — 660 м ((Kornaś, 1963, Fragm. Fl. et Geobot. 9, 2).

На востоке, а в особенности на северо-востоке Польши плющ становится все более редким видом. Здесь он приближается к пределам своего ареала, проходящим недалеко на восток от государственной границы (ближе всего к этим пределам плющ доходит в Беловежской пуще). Восточная граница ареала вида вычерчивалась несколько раз (Köppen, 1888, Geograph. Verbr. d. Holzgewächse d. Europ. Russlands u. Kaukasus; Raciborski, 1912, Encyklopedia Polska, 1; Paх, 1917, Die Pflanzenwelt Polens; Hryniewiecki, 1933, Tentamen Florae Lithuaniae — для Литвы; Парфенов, 1967, Ботаника, Исслед. Белорус. отд. Всес. Бот. общ. 9 — для Белоруссии).

Точечная карта размещения местонахождений плюща в Польше до сих пор не была составлена; имеется лишь такая карта для местонахождений с цветущими экземплярами (Jasiewicz, 1951, Chron. Przyr. Ojcz., 7, 9—10). В помещенном ниже списке приведены данные только о таких именно местонахождениях — их нумерация совпадает с нумерацией на карте.

STANOWISKA — LOCALITIES — МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ

1. Nad zalewem, na wschód od wsi Lubin (Czubiński, Urbański, 1951, Chron. Przyn. Ojez., 7 7—8; Piotrowska, 1966, Prace Komisji Biol. PTPN, 30, 4).
2. Osieckie Bagno, powiat Łęborg, około 0,8 km na półn.-zach. od Osieczek (Tobolski, Wojterski, 1962, Badania Fizj. nad Polską Zach., 10).
3. Koło Przebrna na Mierzei Wiślanej (Hegi, 1925, Illustr. Fl. v. Mitt.-Eur., 5, 2; Jasiewicz, 1951, l.c.).
4. Koło Dąbrowy pod Elblągiem (Abromeit, 1898, Fl. v. Ost.- u. Westpreuss.; Scholz, 1905, Schriften d. Naturforsch. Gesellsch. in Danzig, N. F., 11, 3; Hegi, l.c.; Jasiewicz, l.c.).
5. Stagnity (Conwentz, 1901, Schriften d. Naturforsch. Gesellsch. in Danzig, N. F. 10, 2—3).
6. Nadl. Dębowo, pod Gniewem nad Wisłą (Kulesza, 1928, Ochr. Przyn., 7; Jasiewicz, l.c.).
7. Łupawy koło Chełmna, w lesie (Abromeit, l.c.; Hegi, l.c.; Jasiewicz, l.c.).
8. Dąbroszyn, park o charakterze naturalnym (Król, 1960, Badania Fizj. nad Polską Zach., 6).
9. Nad Wartą, między Łukowem a Szymankowem (Kulesza, l.c.; Jasiewicz, l.c.).
10. Zachodni brzeg jeziora Wolsztyńskiego, w lesie olszowo-jesionowym (Faliński, 1961, Przyn. Polski Zach., 5, 1—4).
11. Nadl. Czeszewo, oddz. 22a, w dawnym rezerwacie „Góry” (Faliński, l. c.).
12. Koło Wilkowa, na „Wilezej Górze” (Schube, 1903, Die Verbr. d. Gefässpfl. in Schles.).
13. Postolin (Schube, l. c.).
14. Polesie Konstantynowskie — rezerwat leśny miasta Łodzi (Olaczek, Sowa, 1961, Chron. Przyn. Ojez., 17, 4).
15. Na wschód od Puław, przy szosie do Rzyżyna, koło wsi Uliszki (Sokołowski, 1923, Ochr. Przyn., 3).
16. Powiat Jawor, na południowym stoku Czeskiej Góry — wzgórze Strzegomskie (Kural, 1957, Chron. Przyn. Ojez., 13, 6).
17. Muszkowicki las bukowy (rezerwat) koło Muszkowic, niedaleko Henrykowa (Kuzniewski, 1964, Skarby Przyrody Doln. Śląska).
18. Racibórz, nad Odrą — czy dziko? (Sendek, 1964, Chron. Przyn. Ojez., 20, 6).
19. Dolina Raclawki koło Krzeszowic (Nowak, 1954, Chron. Przyn. Ojez., 10, 5).
20. 0,5 km na północ od drogi z Brodly do Poręby Żegoty, na wapiennej skale; skałki wapienne blisko drogi z Brodly do Zalas (Wojewoda, 1956, Chron. Przyn. Ojez., 12, 2).
21. Bielany (Raciborski, 1884, Spraw. Kom. Fizj., 18).
22. Dolina Karniowicka, powyżej źródła (Zarzycki, 1954)!; Dolina Kluczwody koło Bolechowic, na północ od osady „Gacki” (Nowak, l. c.)!
23. Ojców, wąwóz Korytania, na stromych skalach (Jasiewicz, l.c.)!
24. Świętokrzyski Park Narodowy, pod Łysicą, na brzegu gołoborza (Zaręba, 1960, Chron. Przyn. Ojez., 16, 1; Krzysztofik, l. c.).
25. Mikuszowice Śląskie, ca 340 m n.p.m. (Zajac, 1968, Chron. Przyn. Ojez., 24, 5).
26. Pod Kalwarią, w dorzeczu Kleczówki, w przysiółku Moskałówka (Chodzicki, 1956, Roczn. Sekc. Dendr. PTB, 11).
27. Nadl. Brzesko, leśn. Tymowa, ok. 500 m, na północno-wschodnim stoku wzgórza Bukowiec koło Ślipówki (pomiędzy Rabą a Dunajcem) (Medwecka-Kornaś, Myczkowski, 1957, Chron. Przyn. Ojez., 13, 6).
28. Na wschodnich stokach Makowicy pod Tyłmanową, 660 m (Kornaś, 1963, Fragm. Fl. et Geobot., 9, 2).
29. Pieniński Park Narodowy, na prawym zboczu potoku pienińskiego, na zboczach Góry Zamkowej (Chodzicki, l. c.); Pieiuny (Jasiewicz, l. c.).
30. Krynica, u podnóża Góry Parkowej (Browicz, 1968, in obs.).
31. W lesie brylinieckim — przed wycięciem starych dębów (Batko, 1934, Kosmos, 59, 3).

HEDERA HELIX L.

146

